

Prof. dr hab. Ewa Wysocka
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk Pedagogicznych
Uniwersytet Opolski

Katowice, 29.09.2023

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pt. **Wokół sukcesu osób z nabytą niepełnosprawnością. Studium narracyjne**

Autor: mgr **Katarzyna Burzawa**

Praca została przygotowana pod kierunkiem

Promotor: dr hab. **Maria Marta Urlińska**, prof. AIK

Promotor pomocniczy: dr hab. **Paweł Kaźmierczak**, prof. AIK

Recenzja została wykonana na zlecenie Rady ds. Stopni Naukowych Akademii Ignatianum w Krakowie. Kierując się przyjętymi ogólnymi wytycznymi i zasadami oceniania prac naukowych, na podstawie warunków określonych w art. 13 ust 1 ustawy o stopniach i tytule naukowym, zgodnie z którymi ocenie podlegają przede wszystkim oryginalność rozwiązania problemu naukowego, samodzielność realizacji projektu badawczego i będące ich podstawą przygotowanie teoretyczne doktoranta, w recenzji przedstawiona została ogólna ocena treści i układu pracy ze szczególnym podkreśleniem jej wartości merytorycznej wyznaczanej podjętą problematyką badawczą i sposobem jej rozwiązania, dokonano oceny poprawności definicji i teorii wykorzystywanych przez Autorkę, dokonano oceny poprawności analiz i adekwatności naukowego poziomu pracy w odniesieniu do jej przeznaczenia, a także wskazano ewentualne i możliwe rozszerzenia lub ograniczenia pracy (wskazane także przez świadomą ich Doktorantkę).

Ogólna ocena i uwagi

Pani mgr Katarzyna Burzawa przedstawiła do oceny pracę doktorską, w której podjęła temat niezwykle trudny realizacyjnie i ambitny poznawczo, biorąc pod uwagę głównie podmiot, ale też i przedmiot badań zrealizowanych w ramach własnego projek-

tu badawczego. Ponadto jest to temat niezmiernie ważny społecznie, poznawczo interesujący oraz wciąż aktualny teoretycznie i ważny ze względu na przedmiot podjętych badań narracyjnych, stąd mający także pośrednio znaczenie praktyczne. Problem doświadczania sukcesu osób z nabytą niepełnosprawnością, realizowany w paradygmacie jakościowym, a więc pogłębionym i pogłębiającym poznanie przedmiotowego zagadnienia w kontekście otwierania potencjalnych możliwości tworzenia instytucjonalnego modelu wsparcia osób badanych jest ważny zarówno z perspektywy indywidualnej i społecznej (np. kryteriów, wyznaczników doświadczania sukcesu oraz działania wspierającego czy kompensującego nabytą niepełnosprawność), jak i z perspektywy rozwoju dziedziny naukowej, ze względu na niedostatek wiedzy/literatury przedmiotu i badań odnoszących się do przedmiotowych zagadnień analizowanych w perspektywie tej kategorii społecznej. Podkreślić należy trud i zaangażowanie Autorki dysertacji w przeprowadzenie badań, które co prawda zrealizowane zostały na ograniczonej liczebnościowo próbie, uzasadnionej jednak przyjętym modelem badawczym, a jak wiemy badania tego rodzaju są niezwykle trudne w realizacji, mając między innymi wiele organizacyjnych, instytucjonalnych i nawet osobowościowych ograniczeń związanych z szeroko rozumianą badawczą dostępnością grupy.

Dokonując **wstępnej oceny dysertacji** z perspektywy realizacji założonych i jednocześnie złożonych celów praca jest ostatecznie odpowiedzią na potrzeby praktyki psychopedagogicznej w przedmiotowym dla niej obszarze, poszerzając pole teoretycznej analizy odnoszącej się do zachowań transgresyjnych i ich zawsze swoistych uwarunkowań w specyficznej grupie społecznej, w interesującym poznawczo obszarze, w trudnym badawczo ujęciu narracyjnym, co pośrednio dokumentuje znaczenie uzyskanych rezultatów zarówno dla poszerzania wiedzy w przedmiotowym zakresie, jak i pośrednio dla praktyki psychopedagogicznej odnoszącej się do kategorii osób z nabytą niepełnosprawnością. Pozyskana dzięki badaniom nowa wiedza może mieć pośrednie przełożenie i stanowić podstawę potencjalnych rekomendacji praktycznych, a zarazem w bardziej odległej perspektywie wdrożeń przydatnych dla praktyków.

Niebagatelne znaczenie dla jakości przedstawionego projektu badawczego ma wykorzystanie w nim metody narracyjnej, niezwykle trudnej i wymagającej, szczególnie dla młodego pracownika nauki, a także zainteresowanie specyficzną kategorią osób z niepełnosprawnością nabytą, co stanowi istotny wkład w rozwój myśli pedagogicznej w

obszarze wspierania osób w sytuacji trudnej, traumatycznej, a dodatkowo nagłej i nieprzewidywalnej, wymagającej istotnych zmian w planowaniu życia. Trafne motto dysertacji (słowa Michała Nowaka) nakreśla pośrednio obszar zainteresowań i jej cel, a więc pomoc osobom z nabytą niepełnosprawnością w przywróceniu sensu życia i nakreślenia jego nowej wartości, poprzez transgresyjną zmianę przekonań ułatwiającą i jednocześnie określającą nowe funkcjonowanie osoby w życiu osobistym i społecznym – adaptację nie tylko pasywną, ale i aktywną, wyznaczającą jakość nowego, choć tego samego życia, nową, ale ugruntowaną tożsamość, realizującą się w nowych realiach życia codziennego, w opozycji do autowykluczenia i nierzadko wykluczenia społecznego związanego z poczuciem utraty, w kierunku pokonania tych nowych, nieoczekiwanych barier rozwojowych, progresywnego rozwoju oraz budowania poczucia dobrostanu i towarzyszącego mu poczucia sukcesu. W obliczu nagłej utraty sprawności czy zdrowia można przyjąć dwie postawy, skupiania się na tym, co utracone (postawa bierna, autowykluczająca) lub poszukiwania nowych wartości, transgresyjnego przewartościowania cierpienia towarzyszącego utracie (postawa aktywna, transgresyjnie włączająca). Przyjęta przez Autorkę perspektywa analizy losów osób, które w wyniku nagłych zdarzeń losowych i wypadków, utraciły trwale sprawność w ujęciu narracyjnym jest słuszna, gdyż jak sama zauważa, choć stanowi to swoistą oczywistość, każdy człowiek (dodajmy) i ten z nabytą niepełnosprawnością i w pełni sprawny) stanowi odrębną, indywidualną i niepowtarzalną jednostkę. Perspektywa ta nakazuje analizę prób transgresyjnego przekroczenia własnych (nagle ograniczonych) możliwości i osiągnięć rozpatrywać zawsze w odniesieniu do konkretnej osoby, po to by zrozumieć swoistość doświadczania poczucia straty i procesu jego zmiany (transgresji) w poczucie innych, niemniej istotnych możliwości osiągania sukcesu. Niewątpliwie poczucie sukcesu to jedna z najważniejszych składowych podejmowania nowych wyzwań rozwojowych i ważny element zmiany postrzegania siebie, a wtórnie społecznego postrzegania sytuacji osób z niepełnosprawnością, także nagłą, nabytą.

Autorka wyraźnie i z pełną świadomością podkreśla specyfikę funkcjonowania psychospołecznego i pokonywania ograniczeń rozwojowych przez osoby z nabytą niepełnosprawnością, wykorzystując w konceptualizacji własnego projektu badawczego właściwe teorie, pozwalające z sukcesem realizować zamierzenia badawcze.

Należy podkreślić, że autorska prezentacja projektu badawczego rozwijana i przedstawiana jest **formalnie** w sposób spójny, logiczny i konsekwentny, a jednocześnie

rozumiejący i zaangażowany, co nie przeczy jej konkretności i umiejętności Kandydatki do stopnia doktora w zakresie „kondensowania” treści najważniejszych dla konceptualizacji autorskiego projektu. Autorka przedstawia wszystkie najważniejsze zagadnienia teoretyczne (kategoria sukcesu, kategoria zdrowia i niepełnosprawności, kategoria sytuacji życiowej osób z niepełnosprawnością nabytą), a na ich podstawie formułuje wystarczające przesłanki względnie unikatowego teoretycznie projektu badawczego:

- a) definiuje istotne dla problematyki badawczej pojęcia;
- b) przywołuje najważniejsze koncepcje dotyczące przedmiotowych dla pracy zagadnień,

co w rezultacie pozwala jej sformułować:

- a) bazowe dla projektu założenia metodologiczne skonceptualizowanego autorsko problemu badawczego,
- b) stanowiące dobrą podstawę do jego rozwiązania w założonych autorsko ramach.

Jak zwykle podkreślam w formułowanych przez siebie ocenach, faktem jest, że niezależnie od poziomu rozwoju naukowego autora projektu badawczego, trudno jest oczekiwać prac naukowych, które są obiektywnie doskonałe, tym bardziej, że dokonywana ocena zawsze nosi znamiona subiektywności mimo określonych jej (oceny) kryteriów. Także i ten projekt badawczy może i ma swoje ograniczenia czy deficyty, a może subiektywnie postrzegane przez oceniającego inne możliwości rozwijania tematu. Podkreślić jednak należy, że po pierwsze Autorka w znacznej części jest ich świadoma, a po wtóre nie dyskredytują one wartości pracy wyznaczanej wystarczającym spełnieniem wymagań stawianych temu poziomowi rozwoju naukowego. Ponadto, co podkreślam, postrzeganie różnych „deficytów” czy możliwości ukierunkowania rozwiązań teoretyczno-metodologicznych, wynikać może z faktu przyjmowania przez osobę czytającą (oceniającą) odmiennej perspektywy teoretyczno-metodologicznej w odniesieniu do różnych problemów/zagadnień. Świadomość lub uświadamianie sobie możliwości przyjmowania różnych perspektyw badawczych (teoretyczno-metodologicznych) służy jedynie dalszemu doskonaleniu własnego warsztatu naukowego i pisarskiego osoby ocenianej. Trzeba też zauważyć, że nie zawsze stanowią one podstawę lepszych rozwiązań niż przyjął czy zastosował sam autor pracy. Refleksyjnie krytyczna ocena pracy, podkreślająca zarówno jej walory, jak też czasem deficyty, służy bowiem jedynie budowaniu doświadczenia badawczego w sposób refleksyjny, polegający na rozważeniu innych perspektyw widzenia

problemu czy jego rozwiązań, czego świadomość warto mieć, a choć niekoniecznie trzeba je wybierać czy się z nimi zgadzać, warto uczyć się uzasadniać własne wybory. Autorka w sposób wystarczający posiadała świadomość teoretyczno-metodologiczną, która pozwoliła Jej wybrać opcję analizy problemu badawczego z uzasadnieniem jej prawomocności, uzyskując nie tylko jego rozwiązanie, ale i dodatkowe informacje, poszerzające perspektywę jego widzenia.

Po tej nieco zawiłej dygresji, praca w aspekcie teoretycznym w zakresie głównej dla niej kategorii sukcesu i transgresji odnosi się przede wszystkim do konstruktów psychologicznych, ale niezwykle ważnych dla pedagogiki specjalnej, stanowiąc – choć wybiórczą – jednak bazę dla tworzenia kryteriów opisu i wyjaśniania sytuacji osób z niepełnosprawnością nabytą, stanowiących podstawę ich rozumienia i tworzenia modelu wspierającego aktywność transgresyjną w pokonywaniu nabytych ograniczeń rozwojowych.

W aspekcie metodologicznym i organizacji badań jest to trudny i jednak stosunkowo rzadko realizowany projekt badawczy ze względu na specyficzne (i dodatkowe) problemy w dotarciu do grupy docelowej, co w połączeniu także z paradygmatem jakościowym, ogranicza reprezentatywność uzyskanych wyników dla całej przedmiotowej populacji, ale jak wiemy celem badań narracyjnych jest rozumienie, zazwyczaj jednostkowe, mogące stanowić podstawę konceptualizacji kolejnych projektów o charakterze mieszanym lub ilościowym, dających szansę tworzenia systemowego modelu wsparcia rozwoju osób z nabytą niepełnosprawnością. W moim przekonaniu przyjęta przez Doktorantkę procedura badawcza jest wystarczająco poprawna, zaś przedmiot badań czy specyfika grupy badawczej znacząco podnosi wartość zrealizowanego projektu badawczego.

Podkreślam również, że lektura tej wartościowej dla mnie poznawczo i wielowątkowej rozprawy doktorskiej pozwala na jej pozytywną ocenę z perspektyw ważnych naukowo i społecznie (nie tylko teoretycznej i metodologicznej, ale także praktycznej). Jednak zawsze centralnym dla mnie punktem odniesienia w dokonywanych ocenach są podstawowe procesy decydujące o kształcie projektu badawczego, a więc:

- a) problematyzacja i operacjonalizacja, składające się w rezultacie na konceptualizację projektu badawczego,
- b) jej efekt, czyli analiza i interpretacja wyników uzyskanych w badaniu,
- c) stanowiących podstawę wnioskowania czy formułowania rekomendacji praktycznych możliwych do zrealizowania w praktyce psychologicznej.

Wszystkie te elementy pracy wstępnie uznaję za zadowalające i pozwalające rekomendować ją jako spełniającą wymogi stawiane pracom i osobom aspirującym do uzyskania stopnia naukowego doktora.

Zawartość treściowa i struktura rozprawy doktorskiej

Zawartość treściowa rozprawy i jej struktura obejmuje 5 głównych rozdziałów: (1) trzy teoretyczne, pierwszy związany z najważniejszymi kategoriami teoretycznymi, odnoszącymi się do psychologicznej problematyki sukcesu i zachowań transgresyjnych, a także z obszaru pedagogiki specjalnej i pedagogiki/psychologii zdrowia kategorii teoretycznych związanych z niepełnosprawnością, zdrowiem i najważniejszą związaną z sytuacją życiową osób z niepełnosprawnością nabytą; (2) rozdział metodologiczny, zawierający względnie wyczerpujące omówienie najważniejszych elementów projektu badawczego, dokumentujący wiarygodność pozyskanego materiału empirycznego; (3) analityczny, zawierający najważniejsze ustalenia wynikające z przeprowadzonych badań z próbą ich interpretacji; ~~5~~ elementy uzupełniające, czyli wstęp, zakończenie, bibliografia, spisy tabel i rycin, aneks z załącznikami dokumentującymi przebieg i efekty realizacji projektu badawczego. Praca zawiera zatem wszystkie niezbędne elementy składające się na merytorycznie i redakcyjnie prawidłowo przygotowany i zrealizowany projekt badawczy.

Podsumowując, **zawartość treściowa i struktura tekstu** jest charakterystyczna ogólnie dla modelu badań empirycznych, eksploracyjnych z wykorzystaniem narracyjnego modelu analizy biografii ludzkich, przyjętego przez Autorkę, zawierając na 405 stronicach wszystkie niezbędne elementy dokumentujące przebieg realizacji projektu; jest ponadto adekwatna do przedstawionej w tytule (ogólnikowo) tematyki pracy oraz – co mniej istotne w ocenie – zachowuje właściwe proporcje między objętością części teoretycznej i empirycznej. Mam jedynie zastrzeżenie dotyczące tytułu pracy, bo choć jest on adekwatny do zawartych w pracy treści, to jednak nie specyfikuje ściśle problematyki badawczej i ma charakter bardziej eseistyczny niż naukowy. Oczywiście można różnie to oceniać, dla mnie nie jest to wyraźny czy w ogóle nie jest deficyt, ale w świetle wymaganych w pedagogice zasad metodologicznych, można mieć wątpliwości związane z jego poprawnością. Moje pytanie do Doktorantki wiąże się z prośbą o takie jego sformułowanie by odzwierciedlał problem i cel badawczy, przedstawiony we wstępie i w rozdziale

metodologicznym. Autorka wskazała bowiem, że głównym celem rozprawy jest rekonstrukcja procesu transgresji osób z nabytą niepełnosprawnością osiąganego dzięki doświadczaniu sukcesów w różnych dziedzinach życia, dokonywana w kontekście szeroko ujmowanej sytuacji życiowej tych osób, w kierunku głębszego zrozumienia specyfiki ich funkcjonowania. Uczyniła przy tym przedmiotem swoich badań działania transgresyjne, w więc zdolność przekraczania własnych ograniczeń w drodze do osiągnięcia sukcesu życiowego.

W swojej dalszej ocenie skupię się głównie na: projektowaniu badań i ich podstawie teoretycznej, dokumentujących ich nowatorski charakter oraz w mniejszym stopniu na warstwie *stricte* analitycznej projektu badań, kierując się przekonaniem, że dobra konceptualizacja problematyki badawczej z uwzględnieniem założeń teoretycznych decyduje w największym stopniu (choć nie tylko) o jakości realizacji projektu badawczego jako całości. Dlatego też sądzę, że głównie od tych elementów projektowania zależy w zasadzie całość realizacji badań i ich efekty wynikające z analizy pozyskanych danych empirycznych.

Rozdział 1-3. Założenia teoretyczne

W rozdziałach teoretycznych, na 132 stronicach, Autorka przedstawia w sposób względnie skondensowany, ze względu na konieczność uwzględnienia złożonych kategorii teoretycznych, ale spójny i wystarczający dla projektowania badań własnych – wstępne rozstrzygnięcia dotyczące podstawowych dla pracy zagadnień: 1) ustalenia terminologiczne i koncepcyjne związane ze złożonym konstruktem sukcesu; 2) dostępne w literaturze i przyjęte przez siebie ujęcia zdrowia i niepełnosprawności nabytej; by przejść do najważniejszej kwestii związanej z 3) charakterystyką sytuacji życiowej i psychospołecznymi kontekstami poczucia dobrostanu i potencjalnych barier w jego osiągnięciu. Te trzy rozdziały w sposób wystarczający egzemplifikują przegląd wiedzy koniecznej do projektowania badań własnych w przedmiotowym dla pracy obszarze.

Uogólniając, w kontekście ustawowo ustanowionych wymagań Autorka względnie dobrze przedstawia kwerendę literatury przedmiotu w warstwie teoretycznej i empirycznej; konkretyzuje lub wskazuje ograniczenia przyjętych koncepcji w sensie ich znaczenia dla podjętej problematyki badawczej; wykazuje się umiejętnością posługiwania się warsztatem pojęciowym przedmiotowym dla pracy dyscypliny oraz zdolnością

formułowania myśli na dobrym poziomie językowym (naukowo poprawnym). Względnie dobrze dokumentuje własną perspektywę patrzenia na analizowane problemy i wystarczająco rozwija konieczne wątki dotyczące przyjętego podejścia teoretycznego. To wystarczająco spójny, logicznie przeprowadzony wywód, wstępnie uzasadniający wybór i sposób konceptualizacji przyjętych głównych kategorii analitycznych – powiązanych ze sobą poczucia sukcesu i procesu transgresji osób z niepełnosprawnością nabytą.

Podsumowując część teoretyczną recenzowanej pracy należy zauważyć, że jej zawartość w sposób wystarczający uzasadnia realizację projektu badawczego, zaś Autorka wykazuje się umiejętnością dokonywania wyboru adekwatnych do przedmiotu własnych zainteresowań teorii, koncepcji i ujęć teoretycznych. Autorka przedstawia względnie syntetycznie stan poglądów i badań opisanych w reprezentatywnych dla przedmiotu pracy publikacjach, w zakresach ważnych dla projektowania badań własnych, dokonuje też w „minipodsumowaniach” ostatecznej rekapitulacji przyjętych założeń teoretycznych w poszczególnych zakresach, stanowiących podstawę konceptualizacji i operacjonalizacji projektu badawczego, uzasadniając też prawidłowo i względnie wyczerpująco potrzebę badań w przedmiotowym dla pracy zakresie tematycznym. Oczywiście model teoretyczny jest zawsze kwestią wyboru autora, stąd możliwe są też ujęcia odmienne od proponowanego. Autorka ma ich świadomość, ale też nie ustrzegła się dominującej w pedagogice tendencji do nadmiernie szczegółowego omawiania niektórych kwestii, co powoduje – oprócz złożoności problematyki badawczej – nieco nadmiarowy w kontekście dokonywanych analiz i interpretacji – rozrost ilościowy części teoretycznej. Ostatecznie jednak, w kontekście zaproponowanego modelu badań i analizowanych zmiennych struktura rozdziału teoretycznego jest wystarczająco spójna z modelem metodologicznym i dokonanymi analizami rekonstruującymi proces transgresji osób z nabytą niepełnosprawnością.

Rozdział 3. Założenia metodologiczne projektu badawczego

Dokonując ogólnej oceny rozdziału pracy poświęconego uszczegółowieniu założeń metodologicznych rozprawy, należy wstępnie wskazać, że jego zawartość stanowi **pośrednio** egzemplifikację tematu pracy i zarazem **bezpośrednio** problemu badawczego, o czym pisałam wcześniej w odniesieniu do tytułu rozprawy. Założenia te zostały sformułowane względnie prawidłowo, będąc jednocześnie podstawą sformułowania

oryginalnego teoretycznie i **praktycznie użytecznego** problemu badawczego. Wynika to z wystarczającej dla skonceptualizowania problematyki badawczej kwerendy dobrze dobranej literatury przedmiotu w istotnym dla problemu badawczego obszarze oraz literatury metodologicznej. Dostępne źródła możliwe do wykorzystania w konceptualizacji problematyki badań własnych są co prawda znacznie bogatsze, jednak Autorka miała prawo wyboru i przyjęcia określonej perspektywy teoretycznej, która w znacznej części wyznacza przyjęty w badaniach paradygmat metodologiczny. Prezentowanie założeń teoretyczno-metodologicznych nie musi, a nawet nie powinno wiązać się z metaanalizą całości dorobku w danym obszarze/zakresie. Ponadto przyjęta perspektywa widzenia problemu i sposobu jego rozwiązania jest wystarczająco dobrze uzasadniona, natomiast procedura badawcza w swej strukturze przedstawiona została względnie prawidłowo wraz z refleksyjnym jej uzasadnieniem. Przyjęty paradygmat metodologiczny ostatecznie został w wystarczający sposób opisany i uzasadniony w kontekście podjętej problematyki badawczej. Autorski projekt badawczy zaplanowany zatem został w sposób wystarczająco spójny i kompletny pod względem opisu wszystkich koniecznych elementów warunkujących prawidłowe postępowanie badawcze, choć w jego strukturze są pewne, choć dyskusyjne, „niedoskonałości”. Jest to wstępnie dobra podstawa realizacji założonych celów projektu badawczego.

CELE BADAŃ: W eksploracyjnym – w moim odczuciu – modelu badań, realizowanym w paradygmacie interpretatywnym, w perspektywie paradygmatycznej, z wykorzystaniem jakościowej strategii badań, założono realizację celów poznawczych (rekonstrukcja procesu transgresji), diagnostycznych (poznanie doświadczeń) i praktycznych (poznanie uwarunkowań zachowań transgresyjnych). Prawidłowo uzasadniono potrzebę ich realizacji, odnosząc się do przyjętych teorii i ustaleń empirycznych, ale w moim przekonaniu eksplorują one poznawczo jeden, choć złożony, problem o charakterze poznawczym. Moja prośba do Doktorantki wiąże się z uzasadnieniem takiego opisu przyjętych celów badawczych i możliwości ich realizacji w studium przypadku.

PROBLEM I PYTANIA BADAWCZE: zostały włączone do akapitu odnoszącego się w opisie do przedmiotu i celów badań, choć zwykle są eksponowane oddzielnie. Nie jest to zarzut, bo rzeczywiście te trzy konstrukty metodologiczne są logicznie ze sobą powiązane, odpowiadając na ogólne pytanie „CO BADAMY”. Struktura problemów badawczych (głównego i szczegółowych) jest merytorycznie uzasadniona i względnie logicznie skonstruowana, pytania sformułowane są jasno i dobrze skonkretyzowane, stanowiąc dobrą

przesłankę czy prognostyk realizacji założonych celów badań. Zastanowiłabym się jedynie czy nie warto byłoby dla lepszej czytelności obrazu analiz zmienić ich uporządkowanie, wyszczególniając i analizując najpierw część *stricte* diagnostyczną (jak doświadczają codzienności osoby z niepełnosprawnością nabytą) i „wyjaśniającą” (jakie są uwarunkowania procesu zmiany). Oczywiście nie zmienia to modelu rekonstrukcji procesu transgresji osób z niepełnosprawnością, ale wydaje się bardziej logiczne, zwykle bowiem odpowiadamy na pytanie „co, jak” (opis, deskrypcja), a następnie na pytanie „dlaczego” (rozumienie, odkrywanie, wyjaśnianie). Oczywiście w przyjętym modelu analizy jakościowej i badaniach „eksploracyjnych” nie ma to zasadniczego (lub nawet żadnego) znaczenia, jednak wolałabym (i tak jest rzeczywiście w pracy) osobiście najpierw dowiedzieć się jak doświadczają swojego życia osoby z niepełnosprawnością nabytą, a potem „zobaczyć” jak sobie z nią radzą wchodząc w proces transgresyjnej zmiany

PROCEDURA BADAWCZA – METODY ZBIERANIA I ANALIZY DANYCH, DOBÓR PRÓBY: Dobór metod w kontekście ich strukturalizacji warunkowanej ogólnie podziałem na metody doboru próby, zbierania danych i ich analizy, uznaję za wystarczający. Metody te zostały opisane prawidłowo, dobór próby został kryterialnie uzasadniony – zastosowany w badaniach dobór próby dokonany został wedle uściślonych i dobrze dobranych kryteriów, został prawidłowo opisany. Podkreślenia wymaga fakt, że Doktorantka wykonała wiele zabiegów, aby uprawomocnić prawidłowe postępowanie w tym zakresie oraz pozyskać wartościowy materiał badawczy od trudno dostępnej grupy (organizacja i przebieg badań). Ten wysiłek i zaangażowanie budzi podziw i należy je wyraźnie podkreślić. Jednocześnie musimy mieć świadomość, że Doktorantka na pewno musiała zmagać się z licznymi barierami, które musiały się pojawiać zarówno na etapie organizowania badań, jak i w trakcie zdobywania danych, a na pewno ich analizy, jednak miała ich świadomość, popartą własnym doświadczeniem praktycznym.

Prezentację założeń metodologicznych kończy charakterystyka próby badawczej uwzględniająca istotne dla projektu zmienne ją opisujące, czyli prezentacja sylwetek osób badanych, dodatkowo uprawomocniająca dobór próby (studia przypadku) wedle przyjętych kryteriów.

Podsumowując część metodologiczną recenzowanej pracy, Doktorantka wykazuje się wystarczającą świadomością i dojrzałością metodologiczną, mierzoną zarówno jakością przygotowanego projektu badawczego, jak i wystarczającą zwykle zdolnością do uzasadniania przyjętych założeń metodologicznych. W kontekście zawartości tre-

ściowej, merytorycznej rozdziału metodologicznego, Doktorantka w sposób wystarczający przedstawia niezbędne do rozwiązania postawionego problemu/postawionych problemów badawczych elementy procesu badawczego. Co ważne, Autorka rzadko popełnia błąd wikłania się w niepotrzebne dyskusje metodologiczne i definiowanie pojęć metodologicznych (z wyjątkiem może pojęcia paradygmatu). Projekt badań zawiera jednak wszystkie konieczne elementy dla przyjętego modelu badań, co jest pozytywnym prognostykiem dla jego pomyślnej realizacji, zaś wskazane w nich „deficyty” nie mają charakteru dyskredytującego wartość i jakość uzyskanych rezultatów. Jakość zaprojektowanego badania i jego realizacja stanowi pozytywną przesłankę dalszego rozwoju naukowego Doktorantki oraz przesłankę uzyskania wartościowych teoretycznie i praktycznie wyników badań. Zaprezentowany poziom wiedzy metodologicznej Doktorantki świadczy niewątpliwie o jej potencjale badawczym i możliwościach dalszego rozwoju naukowego.

W uwagach doskonalących, ale też ze względów logicznych, warto przedstawiać to, co zostało zrobione w czasie przeszłym, bo choć analizy wyników badań zaprojektowanych w rozdziale metodologicznym czytelnik odczyta dopiero w kolejnym rozdziale, to jednak wszystko to, co opisane, już się dokonało.

Rozdział 4 *Analiza wyników badań własnych*

Rozdział czwarty w całości poświęcony jest analizie wyników badań własnych, konsekwentnie i w sposób spójny z założeniami metodologicznymi prezentuje uzyskane rezultaty dokonanych analiz (w porządku proponowanym przeze mnie i zrealizowanym przez Autorkę, ale w metodologii odwróconym). Analiza wyników badań stanowi najbardziej interesującą i słusznie relatywnie największą część pracy, dokumentującą umiejętność wykorzystania świadomie i dobrze dobranych metod zbierania danych i pracy z danymi. Wyniki są wystarczająco uwiarygodnione, a rezultaty analizy znaczące dla opisu i pośrednio wyjaśniania przedmiotowych dla pracy zjawisk (przyjętej przestrzeni empirycznej).

W ogólnej ocenie jest to „refleksyjny opis” prezentujący wyniki dotyczące:

- a) łańcucha przeżyć i zdarzeń, aspektów relacyjnych, czyli doświadczeń biograficznych dorosłych osób badanych (w różnym wieku, płci, czasie dzielącym od wypadku, niepełnosprawności nabytej i aktywności życiowej), z próbą nada-

wania im znaczeń, czyli interpretacji w kontekście przyjętych założeń teoretycznych, zakończonych krótkim, ale znaczącym merytorycznie podsumowaniem;

- b) procesu transgresji i jej wyznaczników, analizowanych w perspektywie znaczenia obrazu siebie (przed i po wypadku z uwzględnieniem procesu zmiany obrazu siebie), charakteru momentów zwrotnych (towarzyszących zawsze procesowi przemiany), doświadczania sukcesu oraz postrzegania inhibitorów i stymulatorów procesu transgresji, z uwzględnieniem strategii radzenia sobie z codziennością.

Ten bogaty materiał empiryczny analizowany w kontekście kilku problemów badawczych i w złożonym koncepcyjnie projekcie obejmującym wielowymiarowe ujęcie procesu transgresji osób z nabytą niepełnosprawnością i jej uwarunkowań jest materiałem bardzo bogatym opisowo, ale refleksyjnie przetworzonym, co znajduje odzwierciedlenie w końcowym rozdziale, pełniącym funkcję dyskusji wyników, która prowadzi do opracowania modelu doświadczania zmiany u osób z niepełnosprawnością (Rys. 7, s. 273: *Etapy procesu radzenia sobie z sytuacją kryzysową*), z uwzględnieniem jakości postaw wobec niepełnosprawności nabytej (Rys. 8, s. 277: *Style akceptacji niepełnosprawności*), aspektu relacyjnego doświadczeń osobistych oraz strategii osvajania nowej, trudnej sytuacji życiowej (Rys. 9, s. 280: *Strategie radzenia sobie...*), czy wreszcie jakości i charakteru interakcji w procesie transformacji/transgresji (Rys. 9, s. 284: *Czterowymiarowa przestrzeń transgresji...*). Rezultatem końcowym dokonanych analiz narracji biograficznych osób z nabytą niepełnosprawnością są bardzo interesujące charakterystyki typologiczne, stanowiące wynik analizy jakościowej, ale mogące stanowić bazę do tworzenia kolejnych projektów badawczych w oparciu o stworzony model. Mam wątpliwość językową co do nazwy jednego z typów (religianci), ale zdaję sobie sprawę z trudności tworzenia pojęć adekwatnych do wyłonionych w badaniach empirycznych „nowych typów” – może wystarczyłoby jednak „religijni”, bo „religianci” mają w moim odczuciu wydźwięk pejoratywny („dewianci”), a w nauce określeń w ten sposób wartościujących nie powinniśmy promować (ale to moje subiektywne odczucie). Autorka uzupełnia skonstruowany model doświadczania i pokonywania niepełnosprawności nabytej ważnym wnioskiem odnośnie funkcji emancypacyjnej i „upodmiotowiającej” procesu transgresji, a więc procesu tworzenia nowej tożsamości na bazie całokształtu doświadczeń biograficznych.

Struktura i sposób analizy uzyskanego materiału empirycznego jest – jak wskazałam wcześniej – logiczną konsekwencją konceptualizacji problematyki badawczej. Stanowi więc merytorycznie następstwo przyjętych założeń metodologicznych, prowadząc kolejno do realizacji postawionych celów poprzez rozwiązywanie postawionych problemów.

Podsumowując część analityczną, Doktorantka panuje nad jakościowym materiałem empirycznym, dobrze go strukturalizując, refleksyjnie nadając mu na bieżąco choćby wstępne interpretacyjne znaczenia, co czyni lekturę interesującą. Sposób narracji w pracach awansowych jest głównie wynikiem przyjętych standardów w pracy naukowej, stąd nie należy czynić go przedmiotem merytorycznej dyskusji, ale w moim odczuciu zasługuje on na wyróżnienie, dowodząc rozumienia materiału i umiejętności nadawania znaczeń w kontekście przyjętych teorii bazowych. Można mówić o dwu konkurujących ze sobą stylach narracji, co zapewne związane jest częściowo ze zmianą statusu nauk społecznych, czyli: narracji właściwej dla nauk społecznych lub charakterystycznej dla nauk humanistycznych (jest to jednak jedynie osobista refleksja). W moim przekonaniu Doktorantka posiada zdolność do ich łączenia (z wyjątkiem tytułu pracy, gdzie przeważa styl humanistyczny), co traktuję jako zaletę, a jednocześnie wyznacznik radzenia sobie z niełatwym interpretatywnym paradygmatem jakościowym.

Najważniejszą częścią, bo stanowiącą efekt realizacji całego projektu badawczego, a jednocześnie częścią najbardziej interesującą dla czytelnika, jest dyskusja uzyskanych wyników badań (tę funkcję pełni rozdział 5.3), która jest ich komentowaniem i interpretacją z odniesieniem do teorii (teoria Jacka Mezirowa) i wyników innych badań empirycznych (rozdziały 2 i 3), co stanowi podstawę włączania w toku narracji przesłanek do formułowania wskazówek i rekomendacji praktycznych, możliwych do zastosowania w praktyce psychopedagogicznej. Podrozdział ten jest ich dobrze przygotowanym syntetycznym podsumowaniem, porządkowanym przez założone cele i kolejno stawiane pytania badawcze oraz interpretacyjnie przez przyjęte założenia teoretyczne. Daje też pełny obraz przyjętego modelu analiz, czyli charakterystyk obszarów analizy i typologii wraz z ich powiązaniem (diagnoza stanowiąca podstawę wnioskowania praktycznego). W moim odczuciu analiza i interpretacja wyników zaprezentowana w dysertacji jest wystarczająco pogłębiona teoretycznie i pośrednio ukierunkowana praktycznie. Autorka wykorzystuje przyjęte założenia teoretyczne pracy i wyniki badań empirycznych, które

choć dają większe możliwości interpretacyjne (wnioskowania teoretycznego) lub formułowania rekomendacji praktycznych, w przypadku początkującego badacza zostały przygotowane na dobrym poziomie. Można zatem przyjąć, że cele poznawczo-diagnostyczny i praktyczny pracy zostały zrealizowane (niezależnie od ich opisu, o co pytam wcześniej). O świadomości teoretyczno-metodologicznej świadczy także refleksyjne wskazanie – choć migawkowe i rozproszone w pracy – ograniczeń badań własnych i możliwych dalszych pól eksploracji badawczych stanowiących rezultat pozyskanych w przedmiotowych badaniach wyników.

POZOSTAŁE UWAGI:

Jak w każdej pracy znaleźć można (dyskusyjne) błędy językowe i literówki oraz inne drobne niedoskonałości, jednak są one bardzo nieliczne i nie mają znaczenia dla wartości merytorycznej pracy. Ponadto większość sformułowanych uwag nie wnosi zasadniczo nic do istotnej merytorycznej krytyki pracy, stanowią one jedynie wskazania na przyszłość, doskonalące warsztat badawczy, naukowy, pisarski Doktorantki.

KONKLUZJA

Przytoczony opis pracy pozwala postawić ogólny wniosek, że Pani mgr Katarzyna Renata Burzawa przedstawiła istotny poznawczo i jednocześnie pośrednio praktycznie znaczący projekt badawczy, wielowymiarowo charakteryzujący przedmiotowe dlań zjawiska i ich potencjalne powiązania. Jego realizacja, choć niewolna od niewielkich niedoskonałości, pozwala wnioskować, że w stopniu wystarczającym udokumentowane zostały umiejętności i kompetencje do prowadzenia pracy naukowej przez Doktorantkę.

Doktorantka wykazuje się wystarczającą ogólną wiedzą naukową w danej dyscyplinie naukowej, odnoszącej się do postawionego problemu, świadomością i wiedzą metodologiczną, pozwalającą planować i realizować badania w pewnych zakresach nowatorskie i oryginalne na gruncie pedagogiki specjalnej czy społecznej oraz realizować trudny – choćby organizacyjnie i ze względu na specyfikę próby badawczej – projekt badawczy. Zrealizowała także zakładane cele pracy, rozwiązując oryginalny problem badawczy, na podstawie którego sformułowała istotne, choć nieliczne rekomendacje dla

praktyki. Przedstawiony materiał teoretyczny i empiryczny jest istotny dla rozwiązywania problemów z pogranicza pedagogiki specjalnej, pedagogiki społecznej, a nawet psychologii, a nade wszystko interesujący poznawczo.

Konkludując, za ważny i wartościowy wkład Doktorantki do nauk społecznych oraz jednocześnie kryteria spełniania wymagań stanowiących podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora zaliczyłabym głównie:

(1) eksplorację ważnych z perspektywy dyscypliny obszarów badań, stosunkowo rzadko w prezentowanej perspektywie i w grupie badawczej, podejmowanych przez pedagogów;

(2) erudycję, umiejętność wyboru, analizy i syntetyzowania tekstów naukowych (dobrze określone pojęcia, definicje zjawisk i egzemplifikacja zależności między nimi);

(3) próbę modelowego i typologicznego przedstawienia doświadczania sytuacji życiowej osób z nabytą niepełnosprawnością;

(5) wystarczające przygotowanie metodologiczne warunkujące zdolność do realizacji świadomie i refleksyjnie konstruowanych projektów badawczych.

W moim przekonaniu oceniana rozprawa spełnia w stopniu wystarczającym wymagania stawiane rozprawom doktorskim, gdyż Doktorantka stawia i rozwiązuje ważny i oryginalny na gruncie nauk społecznych problem naukowy, ułożony dobrze teoretycznie i bazujący na wiedzy teoretycznej reprezentatywnej dla przedmiotowej dziedziny naukowej; wykazuje wystarczające na tym etapie rozwoju naukowego kompetencje metodologiczne, co daje podstawę do wnioskowania o możliwości rozwoju w kierunku samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, skutkującej coraz bardziej świadomym realizowaniem zakładanych celów.

Mając także na uwadze istotność psychospołeczną podjętego w pracy problemu badawczego, znaczenie praktyczne dokonanych eksploracji empirycznych, dobre przygotowanie teoretyczne i dużą świadomość metodologiczną Doktorantki, praca może być w moim przekonaniu podstawą dalszego postępowania w przewodzie doktorskim. Praca spełnia bowiem wymagania obowiązującej ustawy o stopniach i tytule naukowym. Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr Katarzyny Renaty Burzawy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 29.09.2023

